

Dr hab. Anna Krzyżanowska, prof. UMCS
Instytut Językoznawstwa i Literaturoznawstwa
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

RECENZJA

rozprawy doktorskiej Pana mgra Pawła Goldy pt. *Transfert des unités phraséologiques (collocations) dans la traduction littéraire. Études sur un corpus du français et sur ses équivalents en italien et en polonais*

Przedstawiona mi do oceny rozprawa doktorska została przygotowana w ramach cotutelle, pod kierunkiem naukowym dr hab. Moniki Sułkowskiej, prof. UŚ w Instytucie Językoznawstwa, na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Śląskiego oraz profesora Salaha Mejri z Université Sorbonne Paris Nord.

Praca stanowi obszerne, trzytomowe studium. Tom pierwszy liczy 596 stron i składa się z trzech zasadniczych części: teoretycznej, metodologicznej oraz analitycznej, które zostały poprzedzone rozbudowanym wprowadzeniem (streszczenia w języku francuskim, polskim i angielskim, spis treści, *Prolégomènes, Avant-propos, Étoffe théorique, Démarches exploratoires méthodologiques, Architecture de la thèse*). Całość pierwszego tomu zamyka Podsumowanie (*Conclusions finales*), Bibliografia (*Références citées*), indeks cytowanych autorów oraz spis ilustracji. Tomy drugi i trzeci zawierają aneksy: cyfrowy zawierający linki i kody QR oraz materiałowy, w którym znalazła się podstawa analiz i opisów części analitycznej rozprawy. Trzy tomy rozprawy to łącznie 909 stron.

Opracowanie ma charakter interdyscyplinarny i mieści się w nurcie frazeologii poszerzonej, lingwistyki kontrastywnej, a także frazeotraduktologii i frazeotranslacji. Głównym jej celem jest opis transferu kolokacji werbo-nominalnych z języka francuskiego (język wyjściowy) do dwóch odmiennych typologicznie języków docelowych – języka włoskiego oraz języka polskiego. Precyzując – chodzi o zidentyfikowanie, nazwanie i opisanie technik umożliwiających tłumaczom transpozycję kolokacji czasownikowych z języka francuskiego na dwa analizowane języki. Przedmiotem zainteresowania stały się dwa typy połączeń: utrwalone formalnie o sumarycznym znaczeniu globalnym oraz wpółutrwalone o częściowo kompozycjonalnym znaczeniu. Wykorzystana w rozprawie baza materiałowa obejmuje 6578 przykładów wyekscerpowanych z siedmiu powieści powszechnie znanego

francuskiego pisarza Michela Houellebecqa, które ukazały się między 1994 a 2019 rokiem, a także ich siedem wersji w języku włoskim i siedem wersji w języku polskim.

Część teoretyczna pracy zawiera trzy rozdziały, w których Pan Paweł Gołda odwołuje się do pojęć kluczowych dla opisu przywołanych wyżej struktur będących elementami słownika, składnikami tekstu, a także „przedmiotem tłumaczenia międzyjęzykowego”. W pierwszym rozdziale zatytułowanym *La phraséologie et les unités phraséologiques* (s. 35-103) jego uwaga skupia się na pojęciu *figement* oraz pojęciu *kolokacji*. Doktorant słusznie zwraca uwagę na fakt, że samo zjawisko utrwalenia wielowyrazowych połączeń językowych do tej pory nie zostało jednoznacznie zdefiniowane. Proponuje przegląd najważniejszych definicji omawianego pojęcia, cytując m.in. prace takich badaczy jak B. Lamiroy, G. Gross, S. Mejri, F. Neveu, L. Perrin czy M. Kauffer, co pozwala na ukazanie złożoności opisywanego zjawiska na różnych poziomach analizy: fonetycznej, syntaktycznej, leksykalno-semantycznej oraz pragmatycznej. Zostały również umiejętnie wypuklone jego istotne aspekty, takie jak: skalarność, wielowymiarowość, rola czynników ograniczających autonomię leksykalnych składniki stałych połączeń wielokomponentowych.

Z kolei omówienie najważniejszych typologii jednostek frazeologicznych autorstwa M. Pecman, Ch. Bally’ego, S. Skorupki, A. M. Lewickiego i A. Pajdzińskiej oraz I. Mel’čuka stworzyło możliwość na usytuowanie istotnego – z punktu widzenia poruszanej problematyki – pojęcia *kolokacji* wśród różnych typów sfrazeologizowanych struktur wielowyrazowych. W niniejszej rozprawie wymienione wyżej pojęcie jest rozpatrywane w odniesieniu do pojęć *współwystępowania* (*cooccurrence*) i *związku* (*colligation*). Przyjęta definicja kolokacji (s. 43), oparta na ogólnych charakterystycznych dla tego typu połączeń właściwościach, została uznana przez Pana P. Gołdę za wystarczające narzędzie badań w zakresie frazeotranslacji.

Na zakończenie tej części pracy w dwu podrozdziałach zostały omówione źródła frazeologizmów motywowanych wspólną tradycją kulturową narodów europejskich (s. 95-100) oraz zasygnalizowane cele badawcze w obrębie frazeologii porównawczej (s. 101-103).

W drugim rozdziale pt. *Le figement en tant que phénomène linguistique et textuel* (s. 104-131) Pan Paweł Gołda skupia swoją uwagę na funkcjonowaniu jednostek frazeologicznych w dyskursie Mowa tu m.in. o ich miejscu i roli w strukturze tekstu, interakcji między sfrazeologizowanymi połączeniami a kontekstem, ich obecności w różnych gatunkach tekstów. Poza tym znalazły się też rozważania dotyczące modyfikacji jednostek frazeologicznych w dyskursie, a także zjawiska defrazeologizacji, której efektem jest powstanie nowej jednostki.

W kolejnych podrozdziałach doktorant podkreśla wagę metod lingwistyki korpusowej (statystycznej) w klasyfikacji i opisie jednostek frazeologicznych. Tę część rozprawy zamyka fragment poświęcony badaniom nad wykorzystaniem frazeologizmów w tekstach literackich.

Rozważania dotyczące różnych aspektów tłumaczenia jednostek frazeologicznych otwierają ostatni rozdział części teoretycznej zatytułowany *La phraséologie en traduction*. (s. 132-174). Przedmiotem zainteresowania Autora są m.in. zagadnienia związane ze zdefiniowaniem takich pojęć jak *frazeotranslacja*, *frazeotraduktologia*, *ekwiwalencja*, a także z etapami procesu tłumaczenia frazemów, analizą technik tłumaczeniowych i kwestią kompetencji językowych i kulturowych tłumacza w zakresie przekładu tekstu artystycznego (literackiego).

W swych rozważaniach Mgr Golda odwołuje się do opracowań z zakresu badań frazeologii francuskiej, włoskiej oraz polskiej, co znacząco podnosi wartość jego wywodu teoretycznego. Tę część oceniam wysoko.

Część metodologiczna pracy zawiera dwa rozdziały: *Le corpus littéraire de la recherche* (s. 176-187) i *L'extraction des séquences verbo-nominales du corpus et la création d'un concordance trilingue* (s.188-254). W pierwszym z nich Pan Paweł Golda charakteryzuje zgromadzony trójjęzyczny korpus obejmujący materiał zaczerpnięty z 21 książek, które zostały opatrzone dwoma rodzajami skrótów: trzyliterowymi, z reguły odnoszącymi się do powieści bez określenia wersji językowej (np. EXT) oraz takimi, po których następuje podkreślenie i symbol języka odsyłający do konkretnej wersji językowej (np. EXT_FR; EXT_IT; EXT_PL), co pozwala łatwo zorientować się w bogatym materiale. Ten fragment rozprawy został również uzupełniony krótkim komentarzem dotyczącym głównych motywów obecnych w analizowanych powieściach oraz zwięzłą charakterystyką stylu pisarza.

W następnym rozdziale Doktorant koncentruje się na opisie kolejnych etapów tworzenia korpusu francusko-włosko-polskiego. W tym celu został wykorzystany Unitex, program przetwarzający korpusy tekstowe języków naturalnych w oparciu o zasoby językowe, Wordfast Anywhere, pozwalający dopasować i zsynchronizować automatycznie każdy segment tekstu źródłowego z jego odpowiednikiem w tekście docelowym oraz Sketch Engine, umożliwiający wyodrębnianie określonych jednostek, wyszukiwanie schematów składniowych i analizowanie kolokacji. Wszystkie rzeczowniki występujące w powieściach Michela Houellebecqa zostały podzielone na 35 klas leksykalnych, które z kolei stały się punktem wyjścia do zidentyfikowania sekwencji czasownikowo-rzeczownikowych. Ostatecznie wszystkie dane,

początkowo zawarte w siedmiu odrębnych tabelach zostały scalone w jednym trójjęzycznym dokumencie.

Lektura tej części rozprawy pozwala stwierdzić, że Doktorant sprawnie porusza się w obszarze wykorzystania narzędzi informatycznych do badań językoznawczych. Bez tej sprawności nie otrzymalibyśmy tak satysfakcjonujących efektów pracy. Należy podkreślić również tytaniczną pracę, jaką Autor włożył w wyselekcjonowanie i opracowanie trójjęzycznego korpusu.

Na część analityczną pracy składają się dwa rozdziały – *L'analyse qualitative des techniques phraséotraductionnelles observées* (s. 256-355) oraz *L'analyse quantitative des techniques phraséotraductionnelles observées* (s.356-511). Jest to część zasadnicza, niezwykle istotna, stanowi weryfikację przyjętych wcześniej założeń teoretycznych i wypracowanych narzędzi badawczych. Zaproponowany przez Doktoranta model opisu technik translacyjnych (transpozycji) obejmuje szerokie spektrum najczęściej stosowanych mechanizmów, począwszy od klasycznej metody polegającej na zastąpieniu kolokacji języka źródłowego ekwiwalentną kolokacją języka docelowego, a skończywszy na metodach bardziej złożonych odzwierciedlających skomplikowany charakter analizowanej materii w trzech zestawionych językach. Jak zauważa Doktorant techniki te przyczyniają się do uzyskania nowego tekstu o zasięgu „pokrycia frazeologicznego” bardziej lub mniej porównywalnym lub mniej lub bardziej zbliżonym do tekstu oryginału. Zaproponowana analiza struktur kolokacyjnych cechuje się precyzją i konsekwencją, świadczy o wysokiej sprawności Mgra Goldy w wykorzystywaniu opracowanych przez siebie narzędzi badawczych.

W rozdziale drugim trzeciej części rozprawy Pan Golda sięgnął do metodologii językoznawstwa korpusowego, co pozwoliło mu przedstawić dane frekwencyjne dotyczące opisywanych technik tłumaczeniowych. W centrum uwagi znalazły się techniki determinowane typem transferu ciągów kolokacyjnych, przynależnością tych ostatnich do różnych klas semantycznych, ich strukturą składniową lub składniową leksykalnego (np. wzbogacone od dodatkowy element czasownikowy). Podano również dane dotyczące frekwencji technik tłumaczeniowych stosowanych przez poszczególnych tłumaczy. Ponadto zbadano, czy częstotliwość występowania konkretnej kolokacji w codziennym języku francuskim wpływa na wybór techniki translacyjnej. Podobne badanie przeprowadzono w odniesieniu do kolokacji występujących w tekstach Michela Houellebecqa. Analizie poddano także techniki, które okazały się mało skuteczne w transpozycji sekwencji kolokacyjnych lub zostały pominięte.

Rozprawę zamykają obszerne wnioski końcowe (*Conclusions finales*, s. 512-532), w których Autor podsumowuje wyniki swoich badań, stwierdza m.in., że oprócz procesów transferu struktury werbo-nominalnej, zostały zidentyfikowane transpozycje, oparte na użyciu utrwalonego połączenia o innym charakterze lub pojedynczego słowa, które mogło, ale nie musiało być czasownikiem lub rzeczownikiem. Z kolei analiza wykorzystania technik translacyjnych przez konkretnych tłumaczy pokazała ich osobiste preferencje, co do wyboru rozwiązań frazeotranslacyjnych.

Załączony do tekstu rozległy wykaz bibliograficzny, zawierający opracowania językoznawcze i traduktologiczne, liczy 251 pozycji. Prócz tego znalazły się w nim prace na temat Houellebecqa (11 tekstów), rozprawy doktorskie (14), teksty Houellebecqa i ich włoskie oraz polskie tłumaczenia (21), słowniki (10) i netografia (30 pozycji).

Styl pracy jest klarowny, tekst dobrze się czyta. Pozytywnych wrażeń z lektury nie burzą wyjątkowo pojawiające się w polskim streszczeniu niezręczne sformułowania (np. „po stronie wolnych połączeń leksykalnych” (s. 8), „ten rodzaj dobierania się słów” (s. 9), „w niniejszym badaniu doktorskim” (s. 9)). Układ tekstu jest konsekwentny – podkreślony „schodkową” numeracją części, rozdziałów, podrozdziałów, jednak momentami trudny – przez swoje skomplikowanie – w odbiorze, stąd niekiedy wrażenie, że pewne tematy powracają. Dobrze byłoby zatem uwydatnić porządek formalny pracy, na przykład przez wyeksponowanie bądź wprowadzenie stosownych elementów metatekstu, wykładników nawiązań itp.

Na koniec chciałabym zachęcić Autora do wyjścia poza przyjętą w pracy perspektywę lingwocentryczną (transfer struktur językowych o różnym charakterze) i spojrzenia na czynność tłumaczenia jako pośredniczenie (mediacja) między kulturami. Idzie tu o dostrzeżenie konsekwencji istotnych dla zagadnienia będącego przedmiotem rozważań Doktoranta wpływających z uznania, że tłumaczenie to nie tylko międzyjęzykowy transfer struktur składniowych, ale zarazem mediacja między odmiennymi językowymi obrazami świata ze zróżnicowaniem kategoryzacji i systemów wartości.

Podsumowując – rozprawę doktorską Pana mgra Pawła Goldy oceniam wysoko: Autor wykazał się umiejętnością formułowania hipotez badawczych, doboru właściwej literatury przedmiotu; zgromadził, wyselekcjonował i opracował obszerny korpus francusko-włosko-polski, przy czym sprawnie wykorzystał narzędzia informatyczne do badań językoznawczych. Praca została zrealizowana rzetelnie – prezentuje pogłębione analizy językowe. Ma zarazem

charakter nowatorski w zakresie zgromadzonego materiału, otwierając przy tym perspektywy dalszych badań.

Biorąc pod uwagę wysoką wartość poznawczą recenzowanej rozprawy, stwierdzam, że spełnia ona wymogi określone w art. 187. p. 1-2 ustawy „Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce” » z dnia 20 lipca 2018 roku, w związku z czym wnoszę o dopuszczenie Pana mgra Pawła Goldy do dalszych etapów przewodu doktorskiego, zarazem rekomendując pracę do druku po dokonaniu stosownych zmian.

Anna Krzyżanowska

Lublin, dnia 11 marca 2024 r.